

Innledning til debatt på Vennetreff 23.08.97

Milorgmannen Jan Pahle skrev i et leserinnlegg i Aftenposten at han kjente seg ikke igjen i mange av de yngre forfatteres og historikers fremstilling av okkupasjonstiden. Rett nok burde de som var født etter okkupasjonen ha et mer objektivt syn på historien, men mange fremstiller historien i et slikt lys at det mest er slik at han og hans kamerater blir fremstilt som forbrytere mens han selv hevder å ha kjempet for rettferdigheten. Underforstått ligger det at de han sloss mot var de urettferdige. Problemet til Pahle er at han ikke kan se at NS var en politisk bevegelse. Innen politikken kan parter ha forskjellige syn uten å ha forbryterske hensikter. Derfor var det viktig for påtalemyndigheten i rettsoppgjøret å få frem at NS var en kriminell bande og å sette flest mulige likhetspunkter mellom Rinnan og Quisling. (Rinnan var ikke NS.) Forskjellen mellom disse to motpoler måtte skjules. Likeledes var det med forholdet mellom Terboven og Quisling. I realiteten tålt de ikke tryne på hverandre, men motsetningen mellom dem måtte ikke komme frem.

Jeg skal komme inn på to aktstykker som har særlig betydning for rettsoppgjøret. Våre foreldre, eller i det minste en av dem, ble dømt for å ha bistått fienden i en krig Norge deltok i. Dessuten etter provisoriske anordninger.

Den 10. juni 1940 var krigen i Norge slutt. Kongen og regjeringen reiste fra landet den 7. juni og ga sjefen for generalstaben, Otto Ruge, ordre om å ta kontakt med tyskerne for å kapitulere. Ruge tok kontakt med tyskerne via Sverige. I Trondheim ble avtalen undertegnet. Ordet kapitulasjon forekommer ikke i avtalen, men denne omfatter at alle våpnene legges ned, telefon og telegraf kommer under tysk kontroll likeledes all forbindelse med utlandet. En liten garnison norske soldater settes under tysk kontroll mot grensen til Russland. Avtalen omfatter også frigiving av tyske fanger og demobilisering av den norske hær (som Administrasjonsrådet allerede hadde satt igang mens krigen raste). Eksilregjeringen har ingen interesse av den delen av den norske hær som er internert i Sverige. Selv offiserene ble oppfordret til å avlegge æreords på ikke å gripe til våpen igjen mot den tyske vernemakt så lenge den nåværende krig varte. Samtlige aviser hadde store oppslag om at nå var krigen slutt. Stortingets og regjeringens rådgivende advokater i utenriksspørsmål hevdet begge at nå var makten i Norge gått over fra den rømte Nygårdsvoldregjeringen til okkupasjonsmakten.

Den 5. april 1940 hadde Kongen i statsråd behandlet odelstingsproposisjon nr. 64. Denne proposisjon tok for seg rådgjerder som regjeringen skulle kunne gjøre når landet var i krig eller når krig truet. Forslaget til

lover om dette var avvist i odelstinget og Kongen ble orientert om dette nevnte dag.

Den 9. april om kvelden fremmer Hambro sitt forslag som senere er blitt kalt "Elverumsfulmakten". Dette forslag av Hambro møter motbør og blir følgelig ikke satt under votering. Noen "Elverumsfulmakt" er aldri gitt og er den størst bløff i Norges historie siden Kong Sverre narret Baglerne ved Slottsfjellet. Grunnloven gir regjeringen adgang til å gi provisoriske anordninger den tid stortinget ikke er samlet. Disse anordninger gjelder til stortinget igjen er samlet og kan bare omhandle politi, toll og næringsveier. Anordninger eller lover gitt utenfra landets grenser strider dessuten mot Folkeretten og er også derfor ugyldige.

Stortinget av 1936 ble samlet i juni 45, men oppløst igjen når det hadde vedtatt å utskrive nyvalg høsten 45. Det rakk dessuten å utnevne en ny regjering som Stortingspresident Hambro kalte "en vennekrets fra Hjemmefrontens Ledelse". Det ble gjort forsøk på å ta de provisoriske landssvikanordningene opp til debatt, men dette ble stoppet av flertallet. Regjeringen fortsatte så å gi provisoriske anordninger etter at NS-folk ble arrestert. NS-folk ble altså senere dømt etter lover som var laget etterat de var arrestert.

Hvorfor er det så vanskelig å revidere rettsoppgjøret?

Makten er i Norge delt i tre: Stortinget vedtar lover. Regjeringen styrer etter vedtatte lover og Høyesterett vurderer lovene rettslig. Når det gjelder rettsoppgjøret ble det helt annerledes. En mann som sto sentralt her var Erik Solem. Fra Cappelens Leksikon av 1983 har jeg følgende: "Erik Solem 1877-1949, høyesterettsdommer 38-48, medlem av Hjemmefrontens Ledelse 44. Deltok i utarbeidelse av forslag til landssvikanordning og anordning om rettergangen i landssviksaker ved Eidsivating Lagmannsrett og administrerte bl.a. Quisling-saken".

Medlemmer av høyesterett sto altså sentralt i utformingen av landssvikanordningene. De skulle også rettlede dommerne i disse sakene. Solem gikk ut av Høyesterett for som lagmann å kunne lede og dømme i lagmannsretten. I saken mot Quisling fungerte han nærmest som hjelpeaktor.

Høyesterett hadde i des. 1940 lagt ned sitt hverv. Den 25 juni 42 kom det gamle Høyesterett samme og avsatte Stortinget av 1936. Uttalelsen som ble gitt i plenum lød:

Det fremgår av Grunnlovens j 71 at det Storting som ble valgt i 1936 ikke kan sammenkalles etter valgtidens utløp hverken som ordentlig eller overordentlig storting. Dets myndighet er definitivt opphørt, og det kan ikke i kraft av

konstitusjonell nødrett gjenoppstå som statsmakt (P. Harsem: Utrolig, men sant)

Høyesterett utarbeidet lovene, administrerte rettssakene og avsa dommene i noe som må kunne kalles særdomstoler i og med at juryen var avsatt. Maken til rettspraksis finner vi bare hos land med et helt annet syn på demokrati enn det vi roser oss av å ha.

Hva skulle vært gjort?

Etter en krig er det klart at det må komme en rettslig undersøkelse. Det skulle vært belyst hvem som sviktet og hvem som svek. I sakene mot ministrene Blehr og Irgens fant dommerne at de hadde gjort gavns nytte for Norge, at det var intet i deres handling som kunne tyde på nazistisk tankesett. De fikk etter aktors mening alt for lav straff i første omgang. Medlemskap i NS var kriminelt selv for dem som gjorde gavns nytte for landet. At det ble begått kriminelle handlinger av nordmenn i tysk tjeneste både av NS-medlemmer og andre, er ikke til å stikke under en stol. Men å sette det store flertall av NS-medlemmer som på politisk grunnlag hadde ivaretatt Norges interesser overfor okkupasjonsmakten i bås med de kriminelle, dette har vanskeliggjort forståelsen mellom frontene fra okkupasjonstiden.

2540 Tolga 22.08.97.

Rolv Olsen